

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ БИЗНЕС ЗАҢДАРЫ МЕН ҚҰҚЫҚТЫҚ ОРТА

Халықаралық бірлескен кәсіпорын

Дәрістің жоспары:

1. Халықаралық бірлескен кәсіпорынды құру шарты;
2. Бірлескен кәсіпорын құру туралы келісім;
3. Қосалқы келісім.

1. Халықаралық бірлескен кәсіпорын немесе франчайзинг туралы келісім бірқатар себептер бойынша тартымды болып табылады. Бұл қатысушыларға әріптестерді немесе франчайзингтік компаниялардың жергілікті мамандарын, олардың маркетингтік дағдыларын және белгіленген тарату желілерін пайдалануға мүмкіндік береді. Бірлескен кәсіпорындар мен франчайзерлер жергілікті тіл, заң және мәдениетпен танысу үшін қабылдаушы елдің әлеуетін пайдалану арқылы сыртқы нарыққа шығу үшін өте қолайлы.

Әрине, халықаралық бірлескен кәсіпорындардың кемшіліктері бар. Бірлескен кәсіпорындардың негізгі әлеуетті, әсіресе шетелдік компанияларды 49%-ға немесе одан да аз қатысуын шектейтін елдерде тиімді басқаруды жоғалту болып табылады. Тиімді басқаруды жоғалту төмен пайданы, операциялық шығындарды жоғарылатуға, өнім сапасының нашарлығына және өнім жауапкершілігіне, экологиялық жауапкершілікке және айыппұлдарға әкелуі мүмкін. Фирмалар, экспорттық саудаларға тапсырыс беру туралы өтінішті Сауда министрлігінен немесе Әділет министрлігінен келген бизнес-хаттарда ұсынылған халықаралық бірлескен кәсіпорынмен монополияға қарсы мәселе көтерген кезде қарастыруды өтінуі мүмкін.

Халықаралық бірлескен кәсіпорындарды қарайтын америкалық фирмалар қабылдаушы елде тәжірибелі заң кеңесшісін сақтау мәселесіне де назар аударуы керек. Америкалық фирма өздерінің ықтимал серіктесіне бірлескен кәсіпорын үшін келісімдер мен заңгерлік кеңестер келіссөздер жүргізу үшін қолайсыз болуы мүмкін, себебі оның мүдделері әрдайым өз мүдделерімен сәйкес келмеуі мүмкін. Білікті шетел заңгері мемлекеттің рұқсатын алуда және патенттер, сауда белгілері, авторлық құқықтар, салықтар, еңбек, корпоративтік, коммерциялық, монополияға қарсы және қабылдаушы елдердің биржалық заңдары туралы елдің заңнамасына қатысты оңды консультациялар беруде өте пайдалы болуы мүмкін.

Бірлескен кәсіпорын – бұл бизнесті жүргізудің серпінді құралы. Мысалы, тараптар бірлескен кәсіпорындар ретінде белгілі бір бизнес мақсаттарына қол жеткізу үшін бірлесіп жұмыс істеу туралы келісім жасай алады немесе бизнес жүргізу үшін корпорация секілді толықтай жеке ұйым құруға келісе алады. Халықаралық бизнесті жүргізудегі бірлескен кәсіпорынның ортақ пайдалануы екі тарап үшін бірлескен жобалар бойынша іс-әрекеттер болып табылады.

АҚШ заңнамасына сәйкес бірлескен кәсіпорын әдеттегі ортақ серіктестік болып саналады. Серіктестік туралы шарттың негізгі мәселелері кәсіпорынның қызмет аясын, кәсіпорынды капиталдандыру, ұйымдастыру басқару аясын және бизнесті доғаруды қамтиды. Бірлескен венчурлық келісімдердің көпшілігінде басты мәселе шешімдер қабылдау тетіктерін ұсыну болып табылады. Бірлескен кәсіпорындар құрылымдау мен талқылау кезінде, акциялар, кәсіпорынды қаржыландыру, акцияны бөлісу, азшылық мүддесін қорғау, құпиялық және бизнесті беру мен жалғастыру мәселелеріне назар аудару керек.

Инвесторлар жарналарын өз үлестеріне немесе қарыздарына жарналар ретінде құрай алады және барлық бухгалтерлік, салықтық салаларға толық назар аударуы керек. Пайымдар арасында мұқият теңгерім қажет, бірақ әрі қарай кеңейтуді шектейді және венчурлық бизнестің әртүрлі бағыттарда дамуы үшін мүмкіндік береді, себебі венчурлық бизнестің және оның мақсаттарының айрықша нақты мәлімдемесі амалсыз тоқтатуға әкелуі мүмкін. Бұл арнайы мақсаттағы нақтылаудың көмегімен арнайы ұсыныспен бірге, мақсатты арнайы түрде көрсетілген параметрлерге сәйкес реттеуге мүмкіндік береді. Баламалы ереже қайта қарау талаптарын ескере отырып, тағайындау туралы тармақты мерзімді қайта қарауға мүмкіндік береді.

Бірлескен кәсіпкерлер сондай-ақ әрбір серіктесті инвестициялайтын валютаның сомасы мен нысанын және шетел валютасындағы айырмашылықтарды реттеу әдісін қоса алғанда, капиталдандырудың бастапқы деңгейін белгілеуі тиіс. Егер әскери емес жарналар қарастырылса, келісімде бағалау әдісі көрсетілуі тиіс. Бұдан басқа, тараптар АҚШ-тың немесе ЕО-

ның бухгалтерлік стандарттары мен практикасы сияқты бухгалтерлік стандарттарды қабылдау туралы нақты келісім керек.

Келісімде сондай-ақ, борыштық капиталдың қолайлы коэффициентін белгілеу арқылы кәсіпорын жүзеге асыруға құқығы бар қарыздың деңгейі мен түрін көрсету керек. Бірлескен кәсіпкерлік туралы келісім болашақ қаржыландыру шешімдерін қаржыландыруға мүмкіндік береді. Бірлескен кәсіпорынның сәтсіздікке түсуінің ең ықтимал себебі тараптардың «капиталдың келешек инъекцияларына қатысты келіспеушілігі» болып табылады.

Егер болашақта сыртқы қаржыландыруды іздестіруге болса, онда бірлескен кәсіпорынның серіктестері сыртқы қаржыландыруды қамтамасыз ету үшін кепілдіктер берілетініне қатысты келісім талап етіледі. Бірлескен кәсіпкерлік туралы шартта да қарсы ұсыныстары туралы ереже болуы тиіс, онда бірлескен кәсіпкерлік серіктестер өз үлестері үшін жан-жақты кепілдіктерді алуға жауапты болады. Егер бірлескен кәсіпорын көптеген тараптар арасында болса, азшылықтардың мүдделерін қорғау үшін шаралар қажет болуы мүмкін.

Маңызды шешім туындаған жағдайда бірлескен кәсіпорыннан шығу ұсынылуы мүмкін; бұл жағдайға басқа серіктестерге мүліктік құқықтарды беру немесе сату жатады. Акциялардың бағасы әділ болуы керек, бұл тәуелсіз аудиторлық ұйыммен анықталуы тиіс. Сатылған акцияларды барлық қалған серіктестерге олардың қолданыстағы мүдделеріне сәйкес түрде беру ұсынылуы керек. Келісім сондай-ақ, доғарылған жағдайда бірлескен кәсіпорындағы серіктестер – сол қызметті жалғастыруға құқылы екендігін қарастыруы керек.

Сондай-ақ құпиялық пен бәсекелестіктің қатаң шарттары қажет. Ережелерге сәйкес бірлескен кәсіпорынмен бәсекелесуге барлық құпия ақпаратты құпия түрінде сақтауға және белгілі бір уақыт кезеңінде бірлескен кәсіпорын қызметкерлерін жалдауға рұқсат берілмеуі мүмкін. Келісімде түрлі бірлескен кәсіпорындар қойылатын басқарудың бақылау дәрежесі нақтылануы керек. Үлкен үлесі бар қожайын бақылау тетігін басқара ма? Жергілікті азшылық өкілінің белгілі бір дәрежеде бақылауына мүмкіндік беретін рұқсаты бар ма, ол оның пропорционалды меншігінен әлдеқайда көп пе?

Нұсқаулықпен шешілуі қажет басқа да мәселелер:

1) Әріптестердің, оның ішінде азшылықтағы серіктестердің құқық ветолары маңызды шешімдердің белгілі бір сапаларына берілуі керек пе?

2) Топ-менеджер мен басқарушы құрамды таңдау қалай шешіледі?

3) Бірлескен кәсіпорын мен оның иелері арасындағы коммуникация үшін қандай есеп беру және ақпараттық жүйелер қолданылады? Ақыр соңында, бұл ережелер бірлескен кәсіпорынның негізгі сипатын көрсететін болады, ол басым ата-ана бақылауында немесе жалпы басқару құрылымымен бірдей болады. Ақырында, бірлескен кәсіпорын қатысуды доғару туралы толық келісімге ие болуы керек, бұл тараптардың өздігінен қатысуын доғаруға мүмкіндік беретін оқиғаларды білдіреді.

Бірлескен кәсіпкерлік туралы келісім, бәлкім, бірнеше құжаттардың бірі ғана болуы мүмкін, халықаралық бірлескен кәсіпорындар бірлескен кәсіпорын серіктестерінің біреуінің ноу-хау немесе зияткерлік меншік құқығын пайдалануды қамтуы мүмкін. Мұндай жағдайда зияткерлік меншік құқықтарын немесе лицензиялық келісімді тәуелсіз, келісілген түрде беру талап етіледі және лицензиялық серіктестің күшін жоюы қажет. Бірлескен кәсіпорынның атауын өзгерткен жағдайда, қолданыстағы атау таңдалған серіктестің зияткерлік меншігі болып табылады. Лицензиар-серіктесі бірлескен кәсіпорынға қатысуды жалғастыратын лицензиарға тәуелді зияткерлік меншік құқықтарын лицензиялауды талап ететін ережелерді міндет етуі мүмкін. Бірлескен жалдау/найм туралы қосымша ақпарат алу үшін 20-шы тарауды қараңыз «Тікелей шетелдік инвестициялар».

Шетелдік мемлекеттер әдетте бірлескен кәсіпорынмен операцияларды реттейді. Ең жиі қолданылатын шектеулер шетелдік компаниялардың қатысуына қойылатын талаптар болып табылады, онда кәсіпорынға бақылау жергілікті компанияда жүргізілуі тиіс. Дегенмен бұл үрдіс осындай қатысу талаптарын ырықтандыруға бағытталған.

Индонезиядағы бірлескен кәсіпорындар

Индонезия үкіметі ішкі капиталға және бірлескен кәсіпорындарға қойылатын талаптардың көбін алып тастады. 100% бастапқы меншік құқығы бар шетелдік инвесторлар белгілі бір үлесін Индонезия азаматына беруге тиіс (15 жылдан кейін – тек 1%). Бұған қор нарығы арқылы қол жеткізуге болады. Тәжірибелік жағынан, жергілікті нарықтағы бірлескен венчурлық серіктес осы нарықтағы табысқа жету үшін маңызды, дәл сол сияқты индонезиялық агент немесе дистрибьютор, сыртқы сауда өкілдігіне қарағанда артықшылықтары бар.

Бірлескен кәсіпорын үшін индонезиялық серіктесті таңдауы көптеген себептерге байланысты, әсіресе табысты жұмыс үшін маңызды жергілікті ерекшеліктер мен байланыстарды білуіне байланысты.

Индонезияда құрылған бірлескен кәсіпорынды тарату қиын, сондықтан бірінші таңдау дұрыс болуы керек. Бизнесі білу кез келген іскерлік кәсіпорын үшін, сондай-ақ Индонезиядағы контакт пен байланыстар үшін маңызды болып табылады, бірақ жергілікті әріптестің бизнес дағдыларын толығымен ауыстыра алмайды.

Индонезиялықтар жеке қарым-қатынастар мен өзара түсінушілікке үлкен мән беретіндіктен, әріптестік қарым-қатынас негізінен ауызша келісімге негізделіп, жазбаша келісімшарт аса маңызды рөл атқармайды. Сондықтан кез келген келісімді екі тарап та жақсы түсінуі маңызды. Келісімге сай келмейтін түсініктемелер болашақта проблемаларды тудырады.

Бірлескен кәсіпорындар мен Индонезияда лицензиялау Индонезиядағы бірлескен кәсіпорындардың тәжірибесін және құқықтарын жинақтайды. Қазір шетелдік инвестор Индонезияның бірлескен кәсіпорнын толықтай иемдене алады. Әрбір мемлекетте мемлекеттік реттеудің бірегей түрлері бар. Мысалы, Қытай бірлескен кәсіпорындар туралы жалпыға ортақ заң қабылдады, кез-келген келіссөздер басталғанға дейін Қытайдың шетелдік бірлескен кәсіпорындары туралы ҚХР Заңы мұқият қаралуы керек.

Қытайда бірлескен кәсіпорын құру

1-қадам: Бірлескен кәсіпорын туралы келісімге қол қою;

2-қадам: Бірлескен кәсіпорын туралы шартты және жарғысын «сараптама жүргізетін және бекітуді жүзеге асыратын уәкілетті органға» ұсыну (Мемлекеттік кеңестің нұсқауына сәйкес); [Ресми мақұлдауды жүзеге асыратын орган 45 күн ішінде шешім қабылдауы тиіс]

3-қадам: Тіркеу туралы өтініш (тиісті салалық және коммерциялық агенттік);

[түскен күннен бастап 30 күн ішінде қаралуы тиіс]

4-қадам: Бизнес лицензиясын алу (құрылу датасы);

5-қадам: Кәсіпорынды тиісті салық органында тіркеу;

6-қадам: Бірлескен кәсіпорын құрылғаннан кейін:

Бірлескен кәсіпкерлік туралы шарттың кез-келген өзгертулері уәкілетті мемлекеттік органға бекітуге ұсынылуы тиіс.

Есепке алу және сертификаттау тіркелген қытайлық бухгалтермен тексерілуі тиіс. Бірлескен кәсіпорын өз қызметкерлерінің мүдделерін білдіретін кәсіподақ құруы және оны қолдауы керек.

Кестедегі тізім Қытайда бірлескен кәсіпорын құру және пайдалану кең тараған деп көрсетеді. Бірлескен кәсіпкерлік туралы заңнаманың негізі немесе мәртебесі ғана; Бірлескен кәсіпорын құру алдында толық мәтінді жазу үшін жергілікті ережелер туралы кеңес алыңыз. Бұдан басқа, бірлескен кәсіпорынға байланысты қосымша заңдар қайта қаралуы тиіс. Қытай Заңның 13-ші бабында осындай жұмыспен қамту сияқты мәселелер, әлеуметтік қамсыздандыру, еңбекті қорғау және еңбек сақтандыру заңнамасына сәйкес келісім-шарттар жасасу арқылы қамтамасыз етіледі делінген. «Шын мәнінде, шетелдік инвестор бірлескен кәсіпорын бекіту үшін еңбек шартын жасасу керек. Еңбек шарты муниципалдық немесе провинциялық үкімет тарапынан мақұлдау үшін берілуі тиіс. Сонымен қатар, жұмыс күші – қатынастарды басқару жұмысқа орналасу мерзімінде реттеледі. Жұмысшылардың көпшілігі ҚР Еңбек және жергілікті

билік ұсынған қызметкерлерін пулға бастап жұмысқа қабылданады. Олар мақұлданған емтихан арқылы жұмыс істеу үшін таңдалуы керек. Соңында, кез келген қызметкерді босату Еңбек басқару департаментіне хабарлауы тиіс. Қытайда бірлескен кәсіпорын қарастырғанда, қытайлық компаниялардың қолданатын (ағылшын тілінде қол жетерлік) нысаны келісім-шарттардың көшірмесін алу болып табылады. Сыртқы сауда келісімдерін жеделдету үшін, 1982 жылы құрылған Қытай сыртқы экономикалық байланыстар және сауда (MOFERT), министрлігінен кеңес алады.

Дәрісте қолданылған материалдар

1. International Business Law and the Legal Environment, 3rd edition, Larry DiMatteo кітабынан алынған.